

20è Premi Atrapallibres

Alí Bové i els quaranta nyigui-nyoguis

Guia de lectura a càrrec d'Agustí Lleyda

Fitxa

Autor: Andreu Galan

Il·lustrador: Òscar Julve

Lloc d'edició: Picassent

Editorial: Andana

Col·lecció: Vagó de Versos

ISBN: 9788418762871

Premis:

- VI Premi de Poesia Infantil
Fundació Caixa Cooperativa
d'Algemesí

Resum

Es tracta d'un llibre d'endevinalles i embarbussaments. Andreu Galan ha escrit cent endevinalles de caire popular amb els elements clàssics: rodolins i quartetes ben rimades. Aquestes endevinalles ens transporten a l'endevinalla clàssica amb bonics jocs de paraules, ocurrències que fan goig de llegir i enigmes que fan pensar. Tenen diferents nivells de dificultat i plantegen interessants reptes per gaudir en companyia.

A la segona part del llibre, hi ha quaranta embarbussaments de nova creació o variacions d'embarbussaments populars, amb cacofonies divertides que ens fan somriure.

Òscar Julve és l'autor de les il·lustracions del llibre, sempre sobre un fons de color. Les il·lustracions tenen un marcat to de disseny decoratiu, i ens donen pistes per resoldre alguns dels enigmes plantejats o ressalten els jocs de paraules.

Autors

Andreu Galan. Una mica músic, un poc pallaso, un xic somiatruites i, sobretot, poeta i rapsode. Escric poesia per a «adults», però també per a granotes, ocells, muntanyes i xiquets.

Sí, sí: poesia. Sempre he sentit una inclinació especial cap al text en vers, això és, aquell que es vehicula amb la rima i les recurrències del llenguatge poètic. Ningú no m'ho ha ensenyat, això: m'ho vaig trobar un bon dia i des de llavors sempre m'ha acompanyat. Vaig estudiar Magisteri d'Educació Musical i Filologia Catalana. Actualment, soc mestre de primària i combine aquesta feina amb recitals per escoles, biblioteques, instituts i allà on em demanen. Interessat per mostrar les produccions poètiques de les escoles de primària a tot el país, vaig cofundar la revista digital de poesia infantil www.pissiganya.cat.

Òscar Julve. Vaig néixer a Barcelona l'any 1972. Vaig estudiar Belles Arts a la Universitat de Barcelona. Després de començar en l'àmbit del còmic, de seguida vaig dedicar-me a la il·lustració infantil i juvenil col·laborant amb diferents editorials, revistes, agències de publicitat i productores audiovisuals. Amb la meua obra he guanyat el Premi Mercè Llimona, el Premi Lola Anglada i un Junceda.

Alguns elements interessants de l'obra

Un títol que dona valor a la paraula

El títol del llibre, *Alí Bové i els quaranta nyigui-nyoguis*, ens remet directament a la rondalla «Alí Babà i els quaranta lladres», tot i que temàticament i literàriament no tenen res a veure, ja que en un cas es tracta d'endevinalles i embarbussaments, tal com consta en el subtítol, i l'altre és un conte d'acció. Llavors, la connexió on és? Al meu entendre, la connexió és en el valor que donem a les paraules. Per una banda, les paraules com a joc a diferents nivells, començant pel fonètic. Aquest aspecte el veurem molt exemplificat tant en els embarbussaments com en les endevinalles. Els «quaranta nyigui-nyoguis» ens fan pensar directament en els quaranta embarbussaments. Malaurats lladres convertits en nyigui-nyoguis (cosa de poc valor), però amb quina traça. Ep, i que «quaranta», en la tradició mediterrània, és equivalent a «molts». I per altra banda, el valor enigmàtic de les paraules. Paraules que ens permeten obrir, és a dir, accedir a la sorpresa i la riquesa del coneixement, aquí representat per l'enigma a desvelar que té cada endevinalla. Com Alí Babà, necessitem paraules. Les seves eren: «Sèsam, obre't.»

La parla valenciana

Andreu Galan fa servir el valencià. Al llibre, la variant dialectal es concreta, la majoria de vegades però no sempre, en la terminació en «e» de la primera persona del present.

Endevinalla 2:

«Em passege pel corral
com si no tinguera igual.» (p. 6)

També hi ha algunes (però menys) variants lèxiques, paraules que es fan servir al País Valencià i a voltes en el parlar tortosí, però que s'utilitzen menys o no s'utilitzen a la major part de Catalunya.

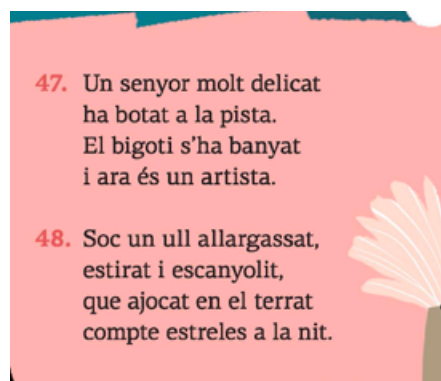
Endevinalla 42:

«Conec una dama
que fila al terrat.
Fa calça entre els núvols
i el cel estrelat.» (p. 27)

De *fer calça*, altres en diem *fer mitja*. I diem *estrellat* per *estrelat*.

La mateixa riquesa en la parla es mostra en algunes de les respostes o solucions de les endevinalles: Titot (gall dindi, indiot), forqueta (forquilla), calcetins (mitjons), espill (mirall), vidriola (guardiola).

En els embarbussaments no hi ha formes específiques del valencià.

La composició del llibre i les aportacions visuals

Un llibre d'endevinalles i embarbussaments és una cosa ben especial, ja que es dona forma visual a uns recursos de la llengua oral. Així, plasmar, traslladar l'oralitat a l'escriptura amb la voluntat que sigui llegida per persones de totes les edats —i això és, també, els infants— necessita una aportació de recursos que en aquest llibre no s'han escatimat. Les endevinalles s'han agrupat o classificat en set apartats o capítols. Cada capítol té un títol que forma part de les eines per resoldre els enigmes:

«Animals de companyia (i no tant)»
«A la taula i al llit, al primer crit!»
«D'estar per casa»
«Tocats i posats»
(...)

Cada capítol l'identifiquem pel color de fons de les pàgines. Les endevinalles estan escrites sobre aquest color de fons, amb unes il·lustracions que les emmarquen, però que no les trepitgen, i que ajuden a trobar la resposta. Les il·lustracions són figuratives però eviten expressament l'obvietat, ja sigui perquè estan escapçades pel límit del full, ja sigui perquè estan capgirades. I fonamentalment perquè el disseny de les imatges té en tots els casos un caire estètic i deliberadament decoratiu que fa que el llibre, abans que res, sigui bonic. És molt significatiu i d'agrair que no totes les endevinalles tinguin il·lustrada la resposta. També és un gran encert que les solucions de les endevinalles estigui a les pàgines finals del llibre.

La riquesa de recursos

El repte d'Andreu Galan té molt de mèrit: publicar en un mateix volum cent endevinalles, cent!, i quaranta embarbussaments. I el mèrit més lloable és la qualitat del resultat. La primera virtut és l'homogeneïtat del llibre, aconseguida per la pulcritud amb què està escrit i també pels molts recursos que ja hem comentat. Les endevinalles són rodolins i quartetes formalment, amb el ritme, les rimes i les mètriques ben elaborades, però no forçades o posades per davant de la fluïdesa de la frase.

**67. Sempre junts a tot arreu:
al teatre, a la doctora,
fins que un dia amb molt mal peu
un morí a la rentadora.**

**68. Deu fills per a dos germans
i no són les mans.**

Poèticament, fa servir molts recursos: frases fetes, metàfores, personificacions. Estructuralment, hi ha patrons que es repeteixen, però amb tanta varietat que no cansen. Conceptualment, els enigmes que planteja tracten el lector com una persona intel·ligent i el confronten a un nivell de dificultat força exigent. I, amb tot plegat, mai es perd de vista el component de joc i de diversió, que es manifesta d'una manera molt clara en els embarbussaments.

Embarbussament 23:

«El codony va ple de bonys.
La codonya es descodonya.
“Quins codonys que té el codony”,
diu codonya amb molta conya.» (p. 72)

Possibles propostes per a una presentació suggerent de l'obra i la seva mediació:

ABANS

Gaudir de l'oralitat abans que de la lectura

a) Abans de posar el llibre en mans de l'infant, podem introduir-lo a la màgia de resoldre enigmes lingüístics que ens proposen les endevinalles. Ens caldrà fer una tria prèvia que tingui en compte la dificultat, que hem de procurar que sigui creixent, i no cal que respectem l'ordre de les endevinalles que es presenten al llibre. L'oralitat de l'endevinalla es mostrarà en tota la seva essència. Podem dir-la i repetir-la amb prou gràcia de tal manera que l'endevinalla es memoritzi espontàniament. També ens caldrà ser conscients de la dificultat afegida que pot representar l'ús de la parla valenciana. Podem canviar les formes verbals, però no les lèxiques, i adaptar la solució al nostre dialecte.

b) En el mateix sentit, la força i l'atractiu de l'embarbussament està en l'oralitat. Podem seleccionar algun embarbussament i dir-lo en veu alta com un repte per tal que sigui repetit, jugant amb la velocitat i les entonacions necessàries per fer-lo més comprensible o més enrevessat. Malgrat que al llibre se'ns presenten les dues creacions literàries juntes, podem dedicar moments diferents a cada un dels tipus de composició o trobar la manera de relacionar-los. Sobretot si no tenim tant de temps, podem relacionar les endevinalles i els embarbussaments en què trobem algun element en comú, ja sigui temàtic —animal, fruita...— o amb connexions de caire fonètic.

66. Quan ell és enrere
jo soc al davant
i xino-xano
anem anant.

22. A Vilafant tal com fan,
fent com fan ja van fent.
A Vilafant fent fang com fan ja van fent.
A Vilafant fent com fan ja van fent.

Gaudir de la dificultat, no escurçar el camí

a) Les endevinalles en general, i aquestes d'Andreu Galan en concret, demanen el seu temps; no hem de pretendre que els qui ens escolten encertin les solucions de manera automàtica. Ben al contrari, en un món de presses com el nostre, les endevinalles ens poden servir com a element de pausa i reflexió que necessita el seu temps, potser més del que pensem o volem. El coneixement de la composició del nostre auditori ens ajudarà a trobar els tempos més adequats. Hem de tenir en compte que només disposem de la força de la paraula, i que caldrà posar accents i pistes en els detalls que ha donat l'escriptor i en la precisió de la o de les respostes donades, perquè no tindrem les imatges del llibre per fer de crossa.

Tot el treball previ que fem abans d'agafar el llibre ens aportarà valor a la lectura posterior.

Podem fer que els enigmes es resolguin al moment o podem posposar la solució. També podem proposar que la família o l'entorn participin en el joc. Per fer això caldrà que prèviament s'hagi memoritzat bé l'endevinalla.

b) De manera semblant, gaudir dels embarbussaments demana el seu temps. Ens cal valorar els esforços i els errors, ja que sovint és aquí on hi ha la comicitat i la diversió.

DURANT

Valorar la parla valenciana

Abans d'afrontar una lectura individual de les endevinalles, podem llegir-ne alguna conjuntament i veure pel context com transformar els finals en «e» de les formes verbals escrites en valencià al nostre parlar. Podem proposar fer frases en la primera persona del present, el jo, i després de llegir-les mirar de fer-ho amb la parla valenciana, així podem empatitzar amb les dificultats que tenen els nens i nenes del País Valencià per llegir amb fluïdesa el nostre català.

Compartir la lectura. Silenciar el solucionari

Podem proposar que el lector traslladi l'ambient de joc, de recerca i de gaudi que comporten les endevinalles i la resolució dels enigmes plantejats a algun dels seus ambients de confiança —família, amics, companys de joc, d'esport, etc.—, i que sigui l'infant qui dirigeixi el joc i llegeixi les endevinalles. També podem proposar que el protagonisme es reparteixi entre el grup i que el lector vagi canviant.

Podem mirar de trobar alguna manera de silenciar el solucionari perquè no ens boicotegi el joc, i demanar que es busquin les respostes de les diferents endevinalles d'un capítol i que s'annotin o es registrin d'alguna manera, sense consultar el solucionari cada vegada, sinó després d'unes quantes endevinalles. També podem proposar l'ús d'un full o un element opac que ens permeti veure només la solució concreta i no descobrir-les totes sense voler.

DESPRÉS

Diferenciar rodolins i quartetes

Ja hem comentat que la majoria d'endevinalles són rodolins i quartetes. Podem donar simplement aquests dos noms sense més informació i demanar si poden identificar quina endevinalla és un rodolí i quina és una quarteta (alerta, al llibre també hi ha un tercet, un quintet i un sextet, que ens poden servir per veure que no són ni rodolí ni quarteta). També podem proposar que ens diguin en què es diferencien un rodolí i una quarteta i en què s'assemblen. Aquí poden aparèixer de manera intuïtiva qüestions relacionades amb la mida dels versos i amb les rimes.

85. Soc allò que sota el foc
es congria a poc a poc.

86. De mica en mica m'engreixe.
Em faig rica a poc a poc.
I quan ja no m'han de péixer
d'un sol colp faig «catacroc»!

Analitzar l'estructura de les endevinalles

Ja hem comentat que Andreu Galan utilitza una certa diversitat estilística perquè les endevinalles no es facin monòtones. Ens podem proposar identificar alguns d'aquests elements; ara que en coneixem les solucions ens pot ser més fàcil.

Podem demanar que els infants es fixin en qui diu l'endevinalla, per diferenciar quan parla el poeta en tercera persona o quan ens parla la mateixa cosa que cal endevinar, que llavors fa servir la primera persona.

També podem preguntar si el que ens diuen el poeta o la mateixa cosa és real de veritat, és a dir, si les paraules tenen el seu sentit propi, o si més aviat les paraules volen dir una altra cosa del que diuen i tenen un sentit figurat. Els podem apuntar que aquest recurs del llenguatge s'anomena metàfora, i que moltes metàfores són personificacions, ja que es parla d'animals, de coses, etc., com si fossin persones. Aquí ens podem ajudar de la feina de l'il·lustrador, que en molts dibuixos ha posat els elements bàsics d'una cara, i demanar què és el que ens crida l'atenció de les il·lustracions d'Òscar Julve; de ben segur que el detall de posar cares hi sortirà. A més a més, en algunes endevinalles hi surten noms de relació i de parentiu: amic, amiga, germana, cosina, fills...

44. Un senyor primet, primet,
abillat amb un barret,
es passeja amb elegància
pels reglons d'un quadernet.

Identificar el so o la paraula que desencadena un embarbussament

L'apartat del llibre dedicat als embarbussaments, Andreu Galan el titula «Embarbussa't, que fa fort!», una clara referència a l'expressió «embolica, que fa fort!», que indica que una situació s'està complicant. La confecció del títol i el subtítol, «Embarbussaments de nou encuny i represetes», ja ens alerta que en el camp del joc lingüístic de les cacofonies no està tot dit, però força sí, i que molt sovint reprenem o reelaborem textos coneguts.

Podem proposar d'identificar les paraules que tenen els sons repetits que creen el joc de l'embarbussament. I encara després, podem observar si aquestes paraules amb sons comuns són derivades d'una paraula primitiva, que podríem etiquetar com la paraula desencadenant de l'embarbussament, o bé si l'embarbussament parteix de fer servir paraules polisèmiques, o bé fins i tot si el so comú es reproduïx en diferents paraules que no són de la mateixa família, i per tant el desencadenant de l'embarbussament és el so. O bé...

26. La Bimba belluga ballant bambú.
La Bimba belluga tallant bambú.
La Bimba belluga ballant amb tu.
27. A Alacant hi ha una cantina
on hi ha una alacantina
que li canta a la cantina
la cançó alacantina.
28. Xiuxiueja xiuxiuejant fent la xiu-xiu el xiuxiueta.
29. Dic «dic» quan dic el que dic.
I el dic que et dic encara el dic.

Dir i llegir més endevinalles.

Dir i llegir més embarbussaments

L'endevinalla i l'embarbussament són dues manifestacions poètiques molt conreades i apreciades en general, també pels nens i nenes, perquè el seu fonament és el joc. I sempre hauríem de mirar de no traïr aquest principi.

Podem proposar que siguin els infants mateix els qui ens plantegin endevinalles, que poden recollir de la tradició oral de la família o veïnat, o que poden trobar en altres llibres que podem aplegar per llegir-los i compartir-los.

Podem fer el mateix amb els embarbussaments.

Escriure endevinalles. Escriure embarbussaments

Després de tot el gaudi que ens ha aportat Andreu Galan, podem proposar imitar-lo escrivint endevinalles i/o embarbussaments. Ens podem refiar de la creativitat i intuïció de cadascú, i també servir-nos d'elements que hem descobert en la lectura del llibre.

Un cop escrits l'endevinalla o l'embarbussament, podem il·lustrar-los. També aquí podem imitar Òscar Julve i fer que la il·lustració no sigui gaire reveladora i formi part del joc.

Podem enviar les nostres creacions a Andreu Galan, que és mestre, i com que li agrada molt la poesia dels infants i està interessat a mostrar les produccions poètiques de les escoles de primària a tot el país, va cofundar la revista digital de poesia infantil www.pissiganya.cat.

Preguntes especials

- Què és el que t'agrada més de les endevinalles?
- Has aconseguit memoritzar alguna endevinalla?
- A part de nosaltres, has jugat amb les endevinalles amb altres persones?
- Què és el que t'agrada més dels embarbussaments?
- Has aconseguit memoritzar algun embarbussament?
- A part de nosaltres, has jugat amb els embarbussaments amb altres persones?
- Les endevinalles (i els embarbussaments) t'agraden més dits i escoltats o llegits?
- Quines diferències hi trobes?
- Pots fer una comparació entre aquest llibre, *Alí Bové i els quaranta nyigui-nyoguis*, i altres llibres d'endevinalles o d'embarbussaments?
- Si poguessis parlar amb Òscar Julve, què li comentaries de les seves il·lustracions?